

Bogdan Mesinger

Geneza i simbolika likovne poetike Nesima Tahirovića

Iz zavičajnog metala iskovan univerzalni svijet

Ta djela tek u živom prostoru zaista žive. A najpotpunije u svom duhovnom zavičaju: u zagonetnoj Bosni. Ona su umjetnikov – ali i njen govor

U Bosnu se može ući – ali iz nje izlaza nema. U njoj sve zastaje, zgušnjava se, okamenjuje – i traje. Ona je kao svijet koji je istovremeno i prastar i konačan. I početak i kraj povezuje uvijek karikom istoga znaka. I zato se jedino u Bosni i mogao pojaviti umjetnik kao što je Nesim Tahirović: slikar koji ne slika, nego kuje, i teše, urezuje i dubi, koji zakiva i lemi, i koji ne poseže za bojom i kistom, za papirom i platnom – nego za drvom i metalom. I koji ne stvara sliku – nego znak: predmet, amblem, simbol. Sintezu.

Njegovo je djelo i jednostavno i složeno. Proturječno je kao što je njegova zemlja proturječna, ali te proturječnosti i izmiruje u sebi – kao što ih i Bosna izmiruje. Drevno je i moderno u isti mah. Slikarsko je i kiparsko istovremeno. Umjetničko je – ali i zanatsko, jer u Bosni je zanat oduvijek bio umjetnost i tajna, koja se prenosila s koljena na koljeno kao čudna formula – kao kamen mudraca, i mada je umjetničko čudo na svakom koraku, malo je posvećenih koji to čudo znaju iskovati. A ipak – znaci su svuda oko nas, na svemu što nam ruka hvata i pogled dotiče, i na šta nam se misao može osloniti. Umjetnost nije izlučena iz života, nego je život potpuno prožela, i spustila se na svaki predmet, kao svjetlo.

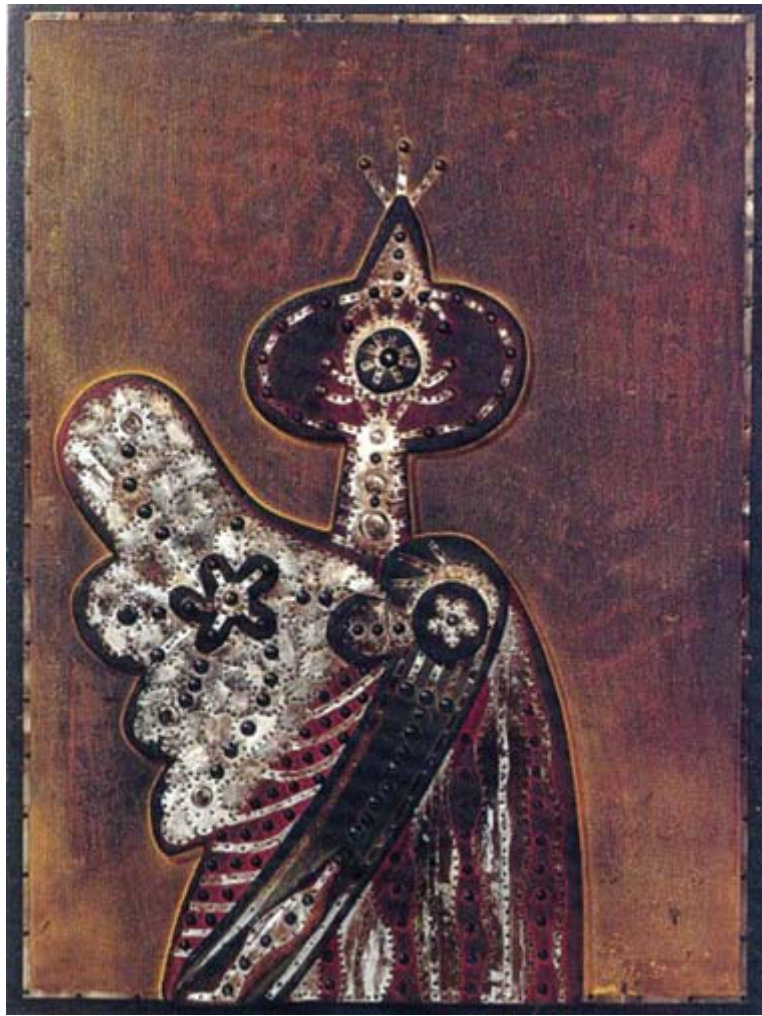
Govor Bosne

Zato su slike Nesima Tahirovića predmeti, koji nerado ulaze u galerije, nego teže za tim da ih dohvati ruka, da ih podigne, da ih istakne nad glavom, zakuje za zid, postavi nad vrata kao dobrodošlicu, da ih zarije u živi prostor i da taj prostor bude njima označen. Ta djela tek u živom prostoru zaista žive. A najpotpunije u svom duhovnom zavičaju: u zagonetnoj Bosni. Ona su umjetnikov – ali i njen govor.

Isto tako, zato ćemo im u modernoj umjetnosti uzalud tražiti pravi korijen. Mi, istina, možemo uspostaviti analogiju i obrazložiti estetski reciprocitet između izrastanja Tahirovićevog djela iz korijenja koje ono ima u drevnoj Bosni (sa Orijentom kao ključnom stvaralačkom snagom) i najavangardnijih pokreta i estetika moderne umjetnosti. Dapače, možemo uočiti i ritmičku podudarnost između pojedinih faza u razvijanju Tahirovićevog djela i smjenjivanja avangardnih estetskih revolucija Zapada. Tako se odvajanje od plošne slike rađene bojom (slika koja je apstraktna i koja je bila u dalekoj podudarnosti s poslijeratnim apstraktnim ekspresionizmom, kojemu je na Zapadu užarena osovina bila ključanje boja Jacksona Pollocka) i zatim stvaranje slike-predmeta, supstancijalnog objekta koji potpuno istiskuje raniju sliku, zbiva kod Tahirovića na prelasku iz šezdesetih u sedamdesete godine i odgovara onom inkorporiranju predmeta u sliku što ga je bio otkrio pop-art.

Ali, recimo odmah, kolike razlike! Iza toga – moć koju Tahirovićeva djela ispoljavaju: moć kojom preobrazavaju prostor, pretvarajući ambijent u kojem se trenutno nalaze u svoje metaforično ležište unu-

tar kojega djeluju kao značenjski ključ – odgovara ekspresiji ambijentalne umjetnosti Zapada. Iz ambijentalne umjetnosti na Zapadu razvio se konceptualizam. S njim je u ritmičkom skladu onaj prijelom koji se zbio u Tahirovićevom djelu prije, otprilike, jedne decenije: njegova slika-objekt, sferičnog, pravougaonog ili slobodnog, ali uvijek kompaktno plošnog osnovnog oblika (na kojemu tek izrastaju reljefni elementi od metala apliciranog na drvenu ploču) razbija svoju plošnu kompaktnost i dobija izvjesne karakteristike ikoničke instalacije. Supstancijalna baza djela više nije ploha, nego drvena armatura koja nosi simbole na sebi. Metalni simboli sletjeli su na tu drvenu armaturu kao ptice na granu. Armatura od tamnih, kao pouljenih drvenih nosača također se razvija iz nekoliko osnovnih tipova. To su pravougaoni okviri (čije je simboličko porijeklo u pravougaonosti ikone), krst (ponekad upisan, urezan, ukovan u ikonički okvir) i vertikalna koplja. Približno ovim se redoslijedom i javljaju ova osnovna simbolička uporišta, (te se iz njih granaju maštovite varijacije), što govori o njihovoj genetskoj vezi: predstavljaju simbolički lanac, čiji je prototip u ikoničnosti Tahirovićeve reljefne slike od metalnih aplikacija priko-

Junak sa krilima

Pod pritiskom

vanih na tamnu (što je također simbolizacija starine) drvenu ploču.

Konvencionalna tehnologija bi djela iz zadnje faze Tahirovićevog rada odredila kao "instalacije". Međutim, termin "amblem" im je daleko primjereniji, jer jasno ukazuje i na njihovu simboličnost, i na njihovu drvenu (morfološku) genezu. "Instalacija" je noviji, tehnički termin i on ne pogađa značenjsku suštinu Tahirovićeva djela. Simboličnost je na ovim Tahirovićevim djelima, upravo zbog njihove amblematičnosti, prošla kroz jedan kvalitativan skok. Simboličke aplikacije, ranije ukomponirane u imaginativnu plastičnu kompoziciju, nalazile su se u međusobnoj igri donekle arbitrarne stvaralačke mašte, te su mogle biti, ponekad, i morfološki nedefinirane, uhvaćene u poluamorfnom nastajanju znaka. Sada, izolirane i istaknute na amblem kao simbolično težište, one su pročišćene i njihova je simbolička sugestivnost intenzivirana. Mjesec, sunce, krst, ručke mjeraca svemira, kazaljke prostora i vremena – sve su to znaci izlučeni iz jednog procesa selekcije simboličkih vrijednosti, da bi se došlo do najužeg izbora (i strukture) osnovnih nosilaca smisla.

Simbolički ključevi

No, kao što smo vidjeli, i sama je armatura nabijena simboličkim značenjem. Ona nije samo konstruktivni, nego i značenjski nosilac djela. Kao i dominantni oblici reljefno-plošne faze (štit, nišan, polusvod neba...) i ovi su oblici sami po sebi simbolički ključevi. Asocijativni opis na koji smo bili potaknuti (ikona, krst i koplje) to dovoljno jasno pokazuje.

Simbolička polivalentnost u njegovom djelu i nastaje intuitivno, te joj i nije moguće dati racionalan prijevod. Dio njena sadržaja uvijek ostaje u neizrečenom i neizrecivom, u pitanju i u slutnji. Ipak, osnovne pravce traganja za smisaonim putevima Tahirovićeva djela

nije nemoguće slijediti. Krži, recimo, koji je već u svojoj izvornoj nozavjetnoj genezi polivalentan simbol (te ujedinjuje u sebi i vjeru i smrt, i žrtvovanje i uskrnuće, i milosrđe i odricanje, i ljubav i patnju...) – pomjerajući se u Tahirovićevom djelu iz svoje osnovne vertikale pokreće određene šireg prostora – te tako nagovještava svoj novi smisao, koji izrasta iz osnovnog: krži postaje koordinatni centar svemira. Vertikalna označava nebu, horizontalna beskraju horizonta, a njihovo pomjeranje podsjeća nas na to kako se polako obrće circulus mundi. Tako krži iz vjerskog i etičkog simbola prerasta u simbol kretanja – ali i mjerenja (pa i osjećanja) svemira. Istovremeno, šte, te su mogle biti, ponekad, i kazaljka vječnog kruženja. Jednom simboličkom karikom, karikom jednostavnog, ali sadržajno neiscrpnog znaka krži, spojeni su unutrašnji (duhovni i moralni) mikrokozmos čovjeka i mikrokozmos svemira. Istovremeno, jedna ikonička metafora sjedinjuje u sebi duhovnu i naučnu spoznaju.

Na taj način Tahirovićevo djelo u svojoj najnovijoj fazi postaje ikonička apoteza jednog spoznajnog procesa u kojem se ispoljava veličanstvo čovjeka. Jer, ono što odlikuje čovjeka i što ga odvaja od svih ostalih bića, to nije ni rad, niti govor, niti kapacitet njegova uma – nego to što je čovjek jedino biće koje je uspostavilo najprije duhovni, a zatim i umni, i najzad fizički odnos sa svemirom. Tako je pojava čovjeka postala kozmička granica vremena. Prije njega svemir nije postojao – jer nije znao da postoji. Čovjek nije samo svoja svijest. On je svijest svemira.

To u početku nesvjesno, a zatim sve određenije – osjeća i ispoljava Tahirovićevo djelo. Ta je spoznaja u njega ugrađena kao kreativni poriv, i zato Tahirovićevo djelo sve izrazitije, zadnjih godina, stvara u sebi, u skladu sa odrednicama vlastite izražajne poetike, amblematično-ikoničke metafore koje označavaju

taj bitni značaj čovjeka: njegov odnos ka svemiru. Ka beskraju. "Znakovi na očevoj stazi", "Kopernikova soba", "Pripadnik neba" i "Nebeska prostranstva" povezuju se u izvornim simboličkim i smisaonim impulsima stečaka, nišana i krži, amblema i štita, u jedinstven sistem. Unutarnje veze, kao nevidljive ponornice, razvijaju u tom djelu kvrtok smisla koji rastvara suprotnosti između islama i kršćanstva (jer ih vezuje vjere), religije i nauke (jer ih vezuje težnja ka spoznaji), života i smrti, zemlje i neba... Sve ih sjedinjuje čovjek i njegova sudbina.

A sve ih povezuje i umjetnikova zemlja. Bosna. Kotao od planina koji je u sebi rastalio nebrojne narode i nebrojne vojske, vjere i sile, surovosti i strasti, primordijalnosti i rafinirane kulture, te ih salio u znakove.

Tahirovićevo je djelo, dakle, autentično i autohtono. Vanjski (zapravni) impulsi mogli su djelovati samo kao bočni (i sekundarni) uplaci one kreativne energije koja se

Konjanici

akumulirala u umjetnikovom duhovnom svijetu i njegovoj intuiciji, ali krateri te energije pripadaju Istoku, i to njegovom specifičnom vidu kakav se formirao, kao u gorostasnoj historijskoj talionici, u Bosni: sirovoy i rafiniranoj, prastaroy i suvremenoj, balkanskoj i evropskoj, pitomoy i divljoj, bogumilskoj i islamskoj, orijentalnoj i kršćanskoj...

Samo je prividno ovakav košmar protuslovlja morao u Bosni stvoriti konfuziju smisla. Stvorio se, tokom dugih vjekova, jedan konzistentan kulturni amalgam – kao jedinstvena legura, jedan specifičan senzibilitet (sa svojim estetskim izrazom), ali i jedna intuicijom dosegnuta spoznaja da negdje u dubini, ispod svih tih protuslovlja, počiva zajednička i konačna istina – i da ju je moguće doseći.

Nova kosmologija

Dosiže ju se iracionalno: intuicijom, kontemplacijom, pa i stvaralačkim zanosom. I upravo se u tome krije onaj konzistentni faktor,

Dobri čovjek

ona – sirova i rafinirana – sila koja Tahirovićevo djelo čini smisaono homogenim, i koja izmiruje krst i nišan, Krista i Kopernika, vjeru i nauku, smrt i život.

Ništa ničemu nije slično – rekao je u jednoj svojoj pjesmi jedan jugoslavenski pjesnik. Ne postoji "kao" i sve je drugačije od svega ostalog što postoji. Uspostavili smo logične odnose između Tahirovićevog djela i avangardnih strujanja u umjetnosti Zapada tokom zadnjih tri decenije. Uspostavili smo, također, i vezu između njegova djela i tradicije njegova zavičaja. Ta nam se, kao osnovna, najprije i nametnula. No obje su nas usporedbe povele samo ka spoznajni razlika i navele da uočavamo one što bi poznate kao spoznajni razlika i ponukale da uočavamo ono što je u tom djelu specifično, izvorno i novo, i što ga njegovom posebnosti

obilježava. Iz materijalnog i konceptualnog oslanjanja na tradiciju razvilo se oslobađanje od tradicije i stvaranje dijela posve novog i posve specifičnog oblika. Iz drevnog, zavičajnog i orijentalnog sažimanja imaginacije u znak razvila se nova kozmologija simbola. Na dnu simbolicke, kao bilo, kola zajednički smisao. I zato je Tahirović umjetnik koji je iz zavičajnog metala iskovao univerzalni svijet. Može se uputiti, istovremeno, i na Istok i na Zapad, i ka Orijentu i ka Evropi, i biti podjednako shvaćen. Svi smo bliski u intuiciji – te se oba svijeta mogu sresti u njegovim simbolima, i prepoznati – kao u iskovanim zrcalima. Prepoznat će zajedničke karike koje ih vežu: karike života i smrti, izlaska iz tame i pogled u beskraju. I prepoznat će govor čovjeka: govor simbola, iz kojih izbija svjetlost.

Daleki putevi

"Daleki putevi" naziv je retrospektivne izložbe kojom Tuzlak Nesim Tahirović obilježava 45. godina umjetničkog stvaralaštva. Sarajlije imaju priliku u Gradskoj galeriji Collegium Artisticum razgledati oko 600 njegovih djela, koja su rađena u kombiniranoj tehnici, a nastali su od 1958. godine (kada datira najstariji rad) pa sve do danas.

Da je u odajama Collegiuma Artisticuma izloženo mnogo nauke, filozofije i ljubavi... potvrdio nam je sam Tahirović, koji je tokom 45-godišnjeg umjetničkog rada izlagao na šezdesetak samostalnih i više od stotinu zajedničkih izložbi u zemlji i inostranstvu. Dobitnik je više nagrada za slikarstvo i scenografiju. Radovi mu se nalaze u muzejima, galerijama i brojnim privatnim zbirkami, najčešće u inostranstvu. Član je ULUBiH-a i ULUPUBiH-a. Živi i radi kao slobodni umjetnik u Tuzli, gdje će ova retrospektiva preseliti nakon sarajevske, što traje do 25. juna.